

דף פד

- קמג. א. החושש בפיו – האם מטילים לו סם בשבת, ומה דינו של החולה בצפדינא?
 ב. מה נכלל ב'פיקוח נפש' או ב'ספק פיקוח נפש' לדחות את השבת ושאר איסורי תורה?
 ג. האם מפקחים את הנפש על ידי נכרים או קטנים, כותים או נשים?
 ד. האם הולכים בפיקוח נפש אחר הרוב?

א. מתיא בן חרש אומר: החושש בפיו – מטילים לו סם בשבת. והסיקו שגם חכמים מודים בדבר.
 'צפידנא' (– מחלה קשה המתחילה בפה ומסתיימת בבני מעיים. מסימניה: הניכיים מדממות) – חולי מסוכן היא [כדין מכה של חלל. ר"ש] ומחללים עליה את השבת.

יש חילוק בין צפידנא לשאר מכה שבתוך פיו; בצפידנא מחללים אפילו החולה והרופא אומרים אין צריך לחלל, כי כן מקובל ביד חז"ל שהיא מסוכנת. ואילו שאר כאב-שינים שנחשב 'מכה של חלל' [כשכואב לו הרבה וכל גופו חלה מכך, הגם שלא נפל למשכב] אין מחללים אלא בסתם, אבל לא כשהרופא או החולה אומר אין צריך (משנ"ב שכה סק"ח מהפמ"ג. וע"ע פרטים נוספים בשו"ת שבט הלוי ח"ח ע).

ב. פיקוח נפש וספק-פיקוח-נפש, אפילו ספק רחוק – דוחים את השבת ושאר איסורי תורה חוץ משלש עברות חמורות (וחי בהם – ולא שימות בהם, כשמואל – להלן פה:). ואפילו ספק שבת אחרת, כגון שאמדוהו הרופאים לשמונה ימים ועתה אינו מסוכן – מחללים עתה, שמא אם ידחו את רפואתו ימות לשבת הבאה. והזריז הרי זה משובח. [בירושלמי אמרו: הזריז הרי זה משובח והנשאל מגונה והשואל הרי זה שופך דמים].
 כתב הרש"ש: גם אם נדע בבירור שאפשר לאחר רפואתו כמה שעות לבו ביום ואין הכרח לעשותה תיכף, הואיל ובין כך נצטרך לחלל עליו את השבת – הזריז הרי זה משובח. ואפשר שלא דיבר הרש"ש אלא כשהוא נתון כעת בסכנה, אבל אם אינו בסכנה אלא שלפי אומדן הרופאים ייכנס למצב זה תוך שעות, אין מחללים עתה (ע' אגרות משה ח"ג טו).
 מחממים חמין לחולה להשקותו או להברותו ואין אומרים נמתין שמא יבריא אלא מחממים לו מיד; ראה תינוק שנפל לים – פורס מצודה ומעלהו, ואף על פי שנח לו בכך שמעלה דגים עמו; ראה תינוק שנפל לבור – עוקר חוליה ומעלהו אעפ"י שמתקן המדרגה בכך, ואין אומרים ישב על פי הבור; ראה שננעלה דלת בפני תינוק (והוא נבעת) – שוברת ומוציאו ואעפ"י שמשבר הנסרים שישמשוהו להסקה, ואין אומרים ישב מבחוץ ויקרקש באגוזים להעסיק את התינוק; מכבים ומפסיקים (בכלים עם מים – להביאם דרך רה"ר, אפילו אין ברור שיציל. תוס') את הדליקה בשבת, במקום פיקוח נפש, ואפילו נפשות בחצר אחרת.
 א. נחלקו דעות הראשונים אם כשמציל מותר לו להתכוין גם לצורך דבר אחר כגון להעלות דגים עם התינוק, אם לאו. אך נראה ברור שלדעת הכל אסור להרבות בפעולה בשביל דבר אחר (עפ"י משנ"ב שכה, יג).

ב. לדעת המגיד-משנה (שבת ב,יד), חולה שיש בו סכנה עושים לו כל צרכיו, אף אלו שאין במניעתם סכנה. ובבאור הלכה (שכה,ד) הוכיח שהרבה פוסקים חולקים על כך. ואולם יש אומרים שהלכה כדברי המ"מ אך לא התיר אלא בצרכים בריאותיים הממשיכים את טיפולו הרפואי הנצרך לו ומחזקים את החולה (ע' בהרחבה בשבט הלוי ח"ח עא).
 ג. מרש"י משמע שפריצת הדלת לתינוק לא הותרה אלא כשהתינוק נבעת. ומהרמב"ם משמע שבכל אופן חוששים שמא יבעת. וכן יש להורות להלכה, כפי שהעתיק המגן-אברהם דברי

הרמב"ם. ובספר מור וקציעה (לריעב"ץ) כתב שמדובר בתינוקות בני שש – והיינו בסתם, אבל כל שהוא נבעת אפילו גדול מבן שש מחללים. ויש ללמוד מהלכה זו שבאופן שרואים סימני בעתה ופחד, אפילו אצל מבוגר – מחללים עליו את השבת, כי בעתה גדולה בכלל ספק פיקוח נפש היא, ומצינו כמה עובדות בדברי חז"ל על התרגשות פתאומית שגרמה למוות (עפ"י שבט הלוי ח"ה עה).

'ואסור להתמהמה בחילול שבת לחולה שיש בו סכנה שנאמר אשר יעשה אתם האדם וחי בהם – ולא שימות בהם. הא למדת שאין משפטי התורה נקמה בעולם אלא רחמים וחסד ושלוש בעולם. ואלו האפיקורסים שאומרים שזה חילול שבת ואסור, עליהן הכתוב אומר גם אני נתתי להם חקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם' (רמב"ם שבת ב,ג).

ג. אין עושים דברים הללו לא על ידי נכרים ולא על ידי קטנים אלא על ידי גדולי ישראל.

א. גם כשאפשר בנכרי – מצוה בישראל, שמא יתעצל הנכרי ויבוא לידי סכנה (תוס'). ואפילו יש שם קטנים כדי לעשותם מיד, חוששים שמא פעם אחרת שלא יהיו מצויים יבואו לחפש אחריהם (רא"ש). ובמאירי הלשון 'אין צריך לעשות דברים אלה לא ע"י גוי ולא ע"י קטנים אלא אף בגדולים'. וערמב"ן.

ויש אומרים שאם אפשר לעשות על ידי נכרי או קטן ללא שום איחור וללא חשש שזה יתעצל – עושים (עפ"י רי"ד, ריא"ז). וכתב הרמ"א (שכה, יב) שכן נוהגים. והט"ז כתב (וכ"ה בשו"ע הגר"ז) שאינו מנהג ותיקין כי אעפ"י שיכול הנכרי לעשות, ישראל יודרו בדבר יותר ולכן אפילו אם יש ספק הצלה ויש סכנה בבירור – כל הוריו הרי זה משובח.

ונראה שכן העיקר להלכה, הגם שהמנהג כסברת הרמ"א. וגם להרמ"א אינו מותר אלא כשישראל עומד על גביו ומזוהו (שבט הלוי ח"ה עד). ומשמע שאם אין הדבר ברור אם יש כאן מצב סכנה אם לאו, אף לפי הט"ז מותר לעשות ע"י נכרי כשישראל עומד על גביו (שם ובח"ו כה. וע"ע אגרות משה ח"ב עט, ג-ד בבאור שיטות הרמ"א והט"ז).

לענין העמדת נהג לחברת הצלה; עדיף ליקח נכרי אם מזומן ליקחנו ללא שיהוי, אף לא שיהוי של רגע אחד, כי אין לחוש בזה שמא יתעצל וגם פעמים שהמחשבה והעיסוק להקל על האיטורים באופן העמדת הרכב וכדו' גורמים לשיהוי מה, אף אם אינו מתכוין לכך – לכן עדיף לעשות זאת ע"י נכרי (עפ"י אגרות משה או"ח ח"ד פ. ועע"ש סוסי" פא).

ב. יש מהראשונים שגורסים, אין עושים דברים הללו על ידי נשים וכותים שיעסקו ויפקחו הם לבדם בהצלה שמא יקלו בשבת או בהצלה, אבל מצרפים אותם עם שאר ישראל העושים. ורש"י גורס ומפרש שאין סומכים עליהם לבדם לקבוע אם יש סכנה בחולי אם לאו, אבל מצטרפים לדעות אחרות האומרות צריך לחלל. והריב"א גרס להפך שאין אומרים כן אלא עושים הדבר ע"י נשים או כותים.

ג. נחלקו הפירושים אם 'גדולי ישראל' משמעותו גדולים ברי"מ מצוה לאפוקי קטנים או הכוונה לחכמי ישראל הגדולים.

ד. אמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל: לא הלכו בפיקוח נפש אחר הרוב. ואפילו קבוצה שרובה עכו"ם ומיעוטה ישראל, ופרשו כולם לחצר אחרת (ויצאו משם כולם מלבד אחד. תוס') ונפלה שם מפולת –

מפקחים עליו. וכן תינוק שנמצא מושלך בעיר שרובה כותים – לענין פיקוח נפש אין הולכים אחר הרוב ומחללים עליו את השבת (וחי בהם – ולא שיבוא בשום ענין לידי מיתת ישראל. תוס').
ואולם קבוצה שרובה עכו"ם ומיעוטה ישראל ופרשו מקצתם למקום אחר, ונפל על הפורש מפולת – אין מפקחים (ריו"ח).

א. כן פרשו רש"י ותוס'. ואילו הרמב"ם הר"ן והרא"ש מפרשים שאם נעקרו כולם ממקומם [יש אומרים דוקא כשנתפזרו בזה אחר זה למקומות שונים וי"א אף בבת אחת] ונכנס אחד מהם לחצר אחת – אין מפקחים עליו [לרבי יוחנן], דכל דפריש מרובא פריש. אבל נשאר במקומם ופרש מהם אחד – מפקחים, שכיון שנשאר האחרים קבועים במקומם הרי הם כמחצה על מחצה וספק נפשות להקל.

ופסק הרמב"ם (שבת ב, כ; איטורי ביאה טו, כו; שו"ת הרמב"ם שג) שבאופן זה שנעקרו כולם ופירש אחד – הולכים אחר הרוב, שכן משמע שרבי יוחנן חולק על שמואל והלכה כמותו. וכן תינוק הנמצא בעיר שרובה עכו"ם – אין מפקחים עליו את הגל בשבת. ואולם הרי"ף פסק כשמואל. ואפשר שהרמב"ם והרי"ף מודים לדינא לרש"י ותוס' שאם הלכו כולם לחצר האחרת ונפלה שם מפולת נחשב כקבוע (עפ"י תוספת יום הכפורים).

ב. השפת-אמת צידד לומר על פי דברי התוס' ש[לפי המסקנא] שמואל חולק על רבי יוחנן וסובר שאפילו פרשו מקצת מהסיעה מפקחים, שאין הולכים בפיקו"נ אחר הרוב בשום אופן.

ג. כל זה אמור ברוב של פרישה ומשום 'כל דפריש – מרובא פריש' שהוא נידון כדין ודאי, אבל בסתם 'רוב', אפילו הוא רוב מוחלט – מחללים (ע' אגרות משה אה"ע ח"ד יז, ד).

הרופא מרים בשבת את שפופרת הטלפון שמצלצל אליו אפילו בעיר שרובה נכרים ורוב שיחותיו אינם לצורך פיקוח נפש – שמא מתקשר אליו ישראל לצורך פיקוח נפש. וטוב להרים בשינוי. (עפ"י 'הלכה ורפואה' ח"ג מהגר"נ גולדברג שליט"א. וע' גם בשמירת שבת כהלכתה לב, מז).

ד. כשיש ספק על אדם שמא חייב מיתה, ודאי הולכים אחר הרוב כדי לדונו במיתה ואין זה שייך לנידון הצלת אדם שאינו חייב מיתה, והרי הלכה פסוקה היא שורפים וסוקלים על החזקות, והוא הדין על פי הרוב (עפ"י שפת אמת).

וערמב"ם ומ"מ איס"ב טו, כה לענין תינוק הנמצא בעיר שרובה ישראל שההורגו אינו נהרג, הגם שלגבי שאר הלכות הוא כישראל. ועט"ז אה"ע ד סק"ז שיש חילוק אם המיעוט לפנינו אם לאו. וי"א שאין דיני נפשות גרועים מיוחסין. ע' מ"מ הכ"ז.

דפים פר – פה

קמד. המוצא תינוק מושלך במקום שיש בו כותים וישראל – מה דינו?

עיר שיש בה כותים וישראל, ונמצא בה תינוק מושלך – דינו משתנה לענין ההלכות השונות; – להחיותו; אמר רב: אם רובה ישראל – מצוה להחיותו, ואם לאו – אינו חייב.

מבואר בדברי רש"י שלפי שמואל אפילו רובה נכרים מצוה להחיותו [אך נראה דהיינו כשאין לו מה לאכול ונוגע הדבר לנפשות, אבל פרנסה בעלמא לא. ערש"י כתובות טו: ושיטמ"ק]. ולרב – מבואר בתוס' שאפילו מחצה על מחצה אינו חייב כי אין בדבר משום פקוח נפש. וכן דעת הרמב"ן והרשב"א (מובא במ"מ איס"ב טו, כו). ולדעת הרמב"ם (שם) מחצה על מחצה מצוה להחיותו כישראל.